

*Меленчук О. В.,**кандидат філологічних наук,**асистент кафедри української літератури**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича***ШЕВЧЕНКОВІ ІДЕЇ У ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ ЮЛІАНА РОМАНЧУКА**

Анотація. У статті з'ясовується роль і значення Шевченкових ідей у політичній, педагогічній, видавничій та просвітницькій діяльності Ю. Романчука. Звернено також увагу на переваги й недоліки видань Шевченкових творів за редакцією Ю. Романчука, яке більше акцентовано на популяризуванні ним Шевченкового слова серед широкої громадськості. Виокремлено вузлові питання, які стосуються державотворчих процесів, а надто те, що життєва доля поета є втіленням страдницької долі українського народу у цілому.

Ключові слова: державотворчий, ідея, національний, видання, «Просвіта», редагування.

Постановка проблеми. В історії українського громадсько-політичного й культурно-освітнього руху Галичини кінця XIX – першої третини XX століття ключову роль відігравав відомий політичний і культурно-освітній діяч – Юліан Романчук (1842–1932). Він із львівських народовців, один із будівничих української держави. Активно виступав за самостійність та національний розвиток українців, переймався національною ідеєю, представляючи інтереси русинів спочатку у галицькому сеймі, а відтак в австрійському парламенті. Про високу довіру з боку виборців та неабияку перевагу серед потенційних конкурентів свідчать спогади О. Стефановича про обрання Ю. Романчука депутатом до Галицького крайового сейму у 1883 році: «Симпатична особа п. Романчука, красна його бесіда і порушене всяких життєвих справ народа викликали загальне одушевлене» [14]. А історик, близький товариш Ю. Романчука І. Сохоцький, узагальнюючи здобутки політика і вченого у студії «Будівничі української державності в Галичині», писав: «У праці над розвитком народу стояв Романчук завжди у перших рядах. Довгі роки тримав він у своїх руках керму української політики в Австрії, але сліди своєї діяльності, енергії та ініціативи залишив на всіх царинах українського життя» [13, с. 91]. Причому на ниві українства Ю. Романчук працював завзято і самовіддано. Робив свою справу завжди і всюди, де б не довелося бувати: чи то у парламенті, чи у шкільній аудиторії, чи виступаючи у пресі, ба навіть у зовсім невимувених обставинах.

Одним із показових прикладів стала його участь у відкритті пам'ятника І. Котляревському у Полтаві 1903 року. Делегований від Галичини, Ю. Романчук, виголошуючи промову, звернувся до присутніх українською мовою, яка на той час зазнавала тотальних утисків з боку царського уряду Росії. Ю. Романчук продемонстрував тоді широкому загалу, що Україні як державі все-таки бути, бо «багато учасників свята, що не чули ще українських публічних промов і думали, що українська мова ще не вироблена і до таких виступів не надається, заявляли опісля, що їм аж по такій промові відкрилися очі і вони повірили у майбутність свого народу» [13, с. 97], – зауважував І. Сохоцький. Захоплено згадував виступ Ю. Романчука у своїх спогадах і Д. Дорошенко: «люди впадали в екстаз, звуки рід-

ної мови електризували публіку, і тяжко передати словами той настрій, який опанував усіх нас» [3, с. 73]. Подібне прочитуюмо і у мемуарах К. Студинського. А С. Єфремов, висвітлюючи подію на сторінках «Киевской старины» у публікації «Праздник украинской интеллигенции» (1903), педальовав на чітко розставлених акцентах депутатом австрійського парламенту: «указал на значение для Украины литературы вообще, как единственного пока средства проявления национальной жизни и самосознания» [4, с. 177], – зазначав С. Єфремов.

До речі, у праці І. Сохоцького про діяльність Ю. Романчука знайдемо залишені ним штрихи щодо характеристики особи відомого діяча, особливостей його характеру, вдачі: «Представляв собою тип культурної, поважної і зрівноваженої людини, що з'єднувала своїми виступами пошану навіть найзавзятіших противників. Був чистої крові ідеалістом, добро народу ставив понад усе, не любив інтриг і позакулісових ходів, а на провідне місце виходив тільки завдяки своїй праці і заслугам свого характеру. Для противних думок і поглядів був вирозумілий, дбав про полагодження непорозуміння у національному таборі, щоб запрягти всіх до спільної праці. Тому втішався серед усіх українців великим авторитетом» [13, с. 97].

Національна свідомість Ю. Романчука формувалася з дитинства. У батьківській хаті хлопець виховувався у душі патріотизму, любові до рідної мови і культури, оскільки батько був народним учителем, а мати походила з родини священика, тому сімейні традиції заклали основу майбутньому вибору у житті. Крім того, великий вплив на формування особистості мала художня література, твори українських письменників, проте найсильніше враження на юного Ю. Романчука справили поезії Т. Шевченка й М. Шашкевича, ідейне спрямування яких стало надійним підґрунтям його світоглядних переконань. Як згадує І. Сохоцький, йому пощастило тримати у руках «цілий Кобзар Шевченка, переписаний власноручно Романчуком з одинокого примірника, що його привіз із Києва до Львова український купець Димет¹. Усі поезії Шевченка знав він напам'ять» [13, с. 92]. Захоплення літературою у майбутньому переросте у плідну працю у сфері видання й популяризації творів українських письменників. Ю. Романчук, як член-засновник товариства «Просвіта», ініціюватиме видання бібліотеки українських класиків «Руська Письменність», що виходитиме упродовж 1904–1920-х років, за його редакторства й коментування світ побачить більше 20-ти томів із творами й розлогими життєписами письменників від І. Котляревського до І. Нечуя-Левицького. «Значення «Руської Письменності» для національної справи було незміриме. Завдяки їй могли пізнати у цілості твори українських письменників по обох

¹ Димет Михайло (1821–1890) – український культурний і громадський діяч, купець і меценат. Народився у містечку Дунаїв (тепер – село Перемишлянського району). У Львові придбав кам'яний будинок на площі Ринок, 20, в якому відкрив велику крамницю, там і мешкав. Попри комерційну діяльність, захоплювався читанням. У 1862 р. в його крамниці з'явився Шевченків «Кобзар», нібито на замовлення семінариста Д. Тянякевича, який з успіхом поширювався серед галичан.

боках Збруча не лише середньошкільна молодь і старша інтелігенція, але теж селяни, згуртовані у читальнях «Просвіти» і так виховуватися у національній свідомості й почутті всеукраїнської єдності» [13, с. 93], – писав І. Сохоцький.

Особливо плідно працював Ю. Романчук на шевченкознавчій ниві у справі видання творів Т. Шевченка. У 1902 році під його редакцією накладом «Просвіти» вийшло перше популярне у Галичині повне видання «Кобзаря» Т. Шевченка, відтак у 1907 р. – «Твори» Т. Шевченка у двох томах (третє видання – 1912 р.) та видання «Кобзаря» у 1914 р. Крім того, літературно-критичні матеріали Ю. Романчука шевченкознавчого спрямування з'являлися на сторінках періодичних видань: «Записки НТШ», «Діло», «Неділя» тощо та друкувалися окремими відбитками – «Деякі причинки до поправнішого видання поезій Тараса Шевченка» (1900), «Три нові видання Шевченка» (1908), «Критичні замітки до тексту поезій Шевченка» (1912).

Ясна річ, Ю. Романчук докладав чималих зусиль, особливо у популяризуванні Шевченкового слова, аби якомога більше галичан пізнавали високі заповіді поета, зрозуміли самих себе та не звертали з наміченого шляху розбудови української держави. Тому багато важила робота Ю. Романчука як упорядника і видавця творів Т. Шевченка. Видання творів Т. Шевченка 1902 року за редакцією Ю. Романчука дещо різнилося від попередніх видань, особливо «Кобзаря» Т. Шевченка у двох томах 1893 р., зредагованого О. Огоновським, який, за оцінкою Ю. Романчука, «показує дальший поступ в упорядкуванні, у тексті і в повноті <...>, все ж таки лишилися ще декотрі недостачі того самого роду, які були у праязнім виданні: помилки і пропущення у тексті та й уміщені твори неавтентичних» [10, с. 2].

А щодо видання Шевченкових творів за редакцією Ю. Романчука, то у ньому були вміщені як поезії Т. Шевченка, так і вступна стаття із цінними коментарями упорядника, проте щодо укладання воно значно поступалося виданню О. Огоновського. У цьому аспекті сучасне шевченкознавство, оцінюючи діяльність Ю. Романчука, вважає його «одним із перших текстологів Шевченкових творів, однак його текстологія базувалася переважно на інтуїції, що часто призводило до алогічних, а то й абсурдних висновків» [8, с. 537]. Справді, видання творів Т. Шевченка за редакцією Ю. Романчука досконалими не були. Особливо невдоволений був їх якістю І. Франко, який у листі до В. Доманицького від 17 липня 1906 р., повідомляючи про свою роботу над критичним виданням творів Шевченка, зазначав, що «оба найновіші галицькі видання (автор листа мав на увазі твори Т. Шевченка видані О. Огоновським та Ю. Романчуком. – О. М.) не повинні бути кладені основою жодного нового видання, а спеціально виданне Романчука щодо чистоти тексту і добору варіантів найгірше з усіх» [15, с. 246]. Окрім численних текстологічних хиб, що траплялися, наприклад, у виданні творів Т. Шевченка 1902 р., Ю. Романчука критикували за вміщені твори, які не належали Т. Шевченкові, за втручання у мову поета й наближення її до галицького наріччя, не продуману до кінця композиційну структуру тощо. Не заперечував і сам упорядник, що не все вдалося йому зробити як слід. Десятиліття по тому, мовлячи про видання творів Т. Шевченка 1902 року, Ю. Романчук зізнався, що тоді він «подавав нововіднайдені поезії і частини поезій, викинув деякі не-Шевченкові вірші і поправив таки у многих місцях текст; але все ще лишилися і прогалини і деякі неавтентичні твори і помилки у тексті. Виною сему був недостаток матеріалів» [11, с. 85]. Причому, за оцінкою сучасників, тоді це було найповніше видання творів

Т. Шевченка, яким згодом послуговуватиметься, попри невдоволення, і сам І. Франко під час підготовки чергового видання Шевченкових поезій.

Закликав українську громадськість придбати видання творів Т. Шевченка за редакцією Ю. Романчука тоді ще студент Чернівецького університету, у майбутньому видатний шевченкознавець В. Сімович. У публікації «Поезії Тараса Шевченка» (1902) В. Сімович вказував на переваги видання творів Кобзаря 1902 року накладом товариства «Просвіта», головну у тому, що воно було доступне за ціною широкому загалу читачів, на відміну від видання О. Огоновського, яке «видане елегантно <...> по-європейськи, надавалося лишень на оздобу сальонів і то лиш для людей, що дійсно могли похвалитися сальонами. <...> І був задорогий» [12, с.2]. Тому, на думку В. Сімовича, видання О. Огоновського так і не спричинилося до належного популяризування творів Т. Шевченка серед галицько-буковинських українців, водночас поява творів Т. Шевченка, зредагованих Ю. Романчуком, мала виправити ситуацію на краще. «Тепер повинен кождий русин купити собі сю так дешеvu книжочку, – запевняв В. Сімович, – та основно заізнатися зі Шевченковою кобзою, бо ось-ось добігає сотка літ, коли наш Геній узрів божий сьвіт. А був би се великий сором для нас, якби ми за так довгий час не пізнали основно свого незабутнього кобзаря...» [12, с. 3]. Першість «Поезіям Тараса Шевченка» (1902) Ю. Романчука віддавав і Микола Крупський, попри вказані недоліки, все ж визнавав це видання «найкращим з усіх дотеперішних видань» [5, с. 1].

Ю. Романчук, як ніхто, розумів, наскільки складною є робота у джерелознавчому й текстологічному аспектах із творами Т. Шевченка, тому докладав чималих зусиль, щоб не тільки Шевченкові поезії, а й прозові твори у максимальній своїй повноті, критично опрацьовані, потрапляли до рук читачів. Видання Ю. Романчука мали здебільшого популярний характер, тому значний акцент упорядник робив передусім на текстологічному опрацюванні матеріалів, а це подекуди тягнуло за собою багато довільних втручань у Шевченкові твори з боку редактора-видавця, у чому він сам зізнавався: «Я стараюся передвсім о те, щоби поезія і поет як найліпше презентувалися. Для того дивлюся особливо на правильність і гладкість форми, на поетичність представлення і вислову, як і на добрий зміст, і не вагаюся задля такої цілі робити і зміни-поправки в тексті такі, на які припускаю, і поет згодив би ся або й сам при більшій увазі був би їх поробив» [11, с. 118]. До того ж така тенденція спостерігається в усіх трьох Романчукових виданнях. За це йому найбільше докоряли В. Доманицький та І. Франко. Про суттєву різницю між виданнями трьох упорядників йдеться у публікації Ю. Романчука «Критичні замітки до тексту поезій Шевченка» (1912), де на основі детального вивчення й опрацювання змісту видань творів Т. Шевченка, за редакцією В. Доманицького й І. Франка, автор розвідки подав зроблені ним цікаві арифметичні підрахунки: «мій текст різниться в 170 місцях від спільного тексту Доманицького і Франка, а крім того від Доманицького ще в яких 70 місцях, отже, разом в 240 місцях, а від Франка в 240 місцях, отже разом в 410² місцях. Тексти Доманицького і Франка різняються оден від другого в 240 місцях» [11, с. 87–88]. У своїх публікаціях Ю. Романчук закликав небайдужих, а головну знавців Шевченкової творчості, відгукуватися з пропозиціями та зауваженнями щодо вже наявних

² У цитованому фрагменті тексту Ю. Романчук, очевидно, помилково подає цифру 410, бо за підрахунками виходить, що мало б бути – «у 480 місцях».

видань творів Т. Шевченка, які могли б суттєво допомогти у текстологічному опрацюванні, науковому коментуванні й виданні спадщини Кобзаря.

Безперечно, така посилена увага до постаті і творчості Т. Шевченка зумовлювалася гостротою національно-політичної ситуації, яка склалася у Галичині у другій половині XIX – на початку XX століття. Ю. Романчук, який перебував у вирі державотворчих процесів, без сумніву, національно-культурний поступ русинів в умовах наступальної московсько-польської політики вбачав можливим передусім в єдності демократичних сил, їх злагодженості дій. Недарма у Шевченкові та його творчості Ю. Романчук, якого вважають «одним з перших піонерів Шевченкових ідей у Галичині» [1, с. 3], знаходив підпору власним переконанням, ідеологічній концепції творення самостійної і соборної української держави. Найбільш чітко пояснення, ким є Шевченко для українців, знаходимо у виголошеній Ю. Романчуком промові на честь поета у Львові 1908 року. У ній оратор окреслив стрижневі завдання для реалізації незалежної внутрішньої і зовнішньої політики українців з прямою орієнтацією на життя й ідейне спрямування творів Т. Шевченка, бо, стверджував Ю. Романчук, «як з його поезій тече живуча і сцілюща струя для нашого народного життя, так і саме його життя показує нам, і які ми ємо і якими ми повинні, а якими не повинні бути» [9, с. 1]. Ю. Романчук переконаний, що постать Т. Шевченка уособлює українську націю у цілому, вказуючи на те, що поет тягнувся до знань, науки і просвіти, був «самоуком», а не «малоуком», подібно ж український народ ще з давньоруської доби дбав про освіту, бо ще князь Ярослав Мудрий «закладав численні школи, і українська Русь випередила під тим зглядом не тільки Московщину, але і Польщу» [9, с. 1]. У своєму вітальному слові Ю. Романчук підносив роль освіти і науки у житті українців, які завжди дбали про збільшення числа навчальних закладів з метою кращого поширення знань серед народу. Ю. Романчук, як і його сучасник наддніпрянець Б. Грінченко, національний та культурний поступ українського народу вбачав насамперед у вихованні національно-свідомої української інтелігенції, яка акумулюватиме всі сили на просвітительську роботу серед народу. У цьому ключі важливою сторінкою у біографії Ю. Романчука є його активна боротьба за заснування українського університету у Львові, що мало розв'язати питання державної самостійності України [6; 7].

Апелюючи до подій сучасності й орієнтуючись на Шевченкові ідеали, Ю. Романчук з неприхованим оптимізмом вірив у переможність української національної ідеї, попри всілякі труднощі на такому важкому й тернистому шляху: «Та хоч великі кладуться нам перепони і тут і там, але як тільки не устанемо у наших змаганнях, то мусимо і добитися своєї цілі: витворення численної, національним духом перенятої інтелігенції і загальної просвіти нашого народу» [9, с. 1]. Міркує Ю. Романчук і над іншими питаннями, що стосуються життєвої позиції поета та його характеру. Порівнюючи життєву долю поета із багатолітнім поневоленням українців, Ю. Романчук підкреслює, що постать Шевченка є втіленням, образом українського народу. Прагнення українців до свободи аналогічно співзвучні із багатогранною Шевченковою «волею», бо поет чи не найбільше за всіх мав її загострене почуття, а ще «людського і народного достоїнства». Найбільше, на думку доповідача, хвилювала поета воля українців – політична і духовна, про що він так мріяв для свого народу. Ю. Романчук порушує низку актуальних питань, стрижневою по-

стає проблема еміграції. Висловлені привселюдно сто десять років тому думки Ю. Романчука на диво суголосні із нашим сьогоденням: «Не тільки бідність, але і бажанє волі буває нераз причиною, чому наші люди покидають свою завітну землю, свою над всьо дорогу батьківщину та ідуть далеко за море в чужину» [9, с. 1]. Як державник, Ю. Романчук переконаний, що українці здобудуть омріяну волю тільки у тому разі, коли «прийде весь загаль до пізнання своїх прав і своєї сили» [9, с. 1]. У характері Т. Шевченка Ю. Романчук простежував притаманне йому почуття людського і народного достоїнства, що не було властиво жодному письменникові Шевченкового часу. Тому-то Кобзар з-поміж своїх попередників і сучасників, на думку Ю. Романчука, перший сказав «правдиво вільне українське слово». До того ж для Т. Шевченка характерне «високе почуття етичне і незвичайна добрість» [9, с. 1]. Така ж риса, на переконання Ю. Романчука, притаманна і українському народові, який тільки «боронив себе проти кривдженя <...>, але сам ніколи ані не кривдив, ані не бажав кривдити других народів» [9, с. 1]. Чи не найголовнішим потужним імпульсом виголошеної доповіді Ю. Романчука був заклик до того, що життя і доля Т. Шевченка повинні стати для кожного «спасенною наукою і пересторогою», що унеможливить діяльність ворогів проти українців. Зрештою, все найкраще, що характеризує Т. Шевченка як людину і митця, має стати для інших прикладом для наслідування.

Висновки. Певна річ, як просвітник і громадський діяч, Ю. Романчук прагнув першочергово достукатися до національно свідомої молоді, яка перейняла б ідеї українського державотворення та продовжувала реалізовувати їх на міцному підґрунті Шевченкових заповітів, цілком переосмислюючи минуле задля кращого майбутнього.

Література:

- [Б.п.] Шевченкове сьвято у Львові. Діло. 1908. Ч. 51. 6 марця. С. 3.
- Брик І. «Просвіта» і культ Шевченка. Діло. 1939. Ч. 56. 12 березня. С. 7–8.
- Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 роки): науково-популярне видання. Київ: Темпора, 2007. 272 с.
- Сфремов С. Праздник украинской интеллигенции. Киевская старина. 1903. Т. 83. С. 168–202.
- Кр–ський М. [Крупський Микола] Замітки до поправнішого видання поезій Тараса Шевченка. ЗНТШ. 1903. Кн. V. Т. LV. С. 1–28.
- Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848 – 1914. На підставі споминів. Львів: Друк. оо. василян у Жовкві, 1926. 737 с.
- Пилипишин О. Роль Юліана Романчука в заснуванні українського університету у Львові (кінець XIX – початок XX ст.). Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Історія». Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. Вип. 2. С. 155–159.
- Пшеничний С. Романчук Юліан Семенович. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. / редкол.: М. Г. Жулинський (гол.) [та ін.]. Київ, 2015. Т. 5: Пе–С. С. 537–538.
- Романчук Ю. В Шевченкові роковини. Діло. 1908. Ч. 51. 6 марця. С. 1–2.
- Романчук Ю. Деякі причинки до поправнішого видання поезій Тараса Шевченка [Замітки до «Кобзаря Тараса Шевченка», зредогованого д-ром Омеляном Огоновським і виданого Товариством ім. Шевченка у Львові 1893]. Записки Наукового Товариства імені Шевченка. 1900. Кн. II. Т. XXXIV. С. 1–32.
- Романчук Ю. Критичні замітки до тексту поезій Шевченка. Записки Наукового Товариства імені Шевченка. 1912. Кн. V. Т. CXI. С. 84–119.

12. Сімович В. Поезії Тараса Шевченка. Буковина. 1902. Ч. 20. 14 (28) лютого. С. 2–3.
13. Сохоцький І. Будівничі новітньої української державности в Галичині. Историчні постаті Галичини XIX–XX ст. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1961. 247 с.
14. Стефанович А. Спомини про перший вибір посла Романчука в Калуши р. 1883. Діло. 1913. 7 червня.
15. Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів / упоряд. А. Г. Адаменко, М. П. Візир (керівник), І. Д. Лисоченко, Й. В. Шубинський; авт. передм. В. Шубравський. Київ: Наук. думка, 1966. 492 с.

Меленчук О. В. Идеи Шевченко в жизни и творчестве Юлиана Романчука

Аннотация. В статье выясняется роль и значение идей Шевченко в политической, педагогической, издательской и просветительской деятельности Ю. Романчука. Частично обращено внимание на преимущества и недостатки изданий произведений Шевченко под редакцией Ю. Романчука, зато больше акцентировано на популяризовании им слова Шевченко среди широкой общественности.

Выделены узловые вопросы, касающиеся государственных процессов, а главное то, что жизненная судьба поэта является воплощением печальной судьбы украинского народа в целом.

Ключевые слова: государственный, идея, национальный, издание, «Просвита», редактирование.

Melenchuk O. Shevchenko's ideas in the life and work of Julian Romanchuk

This article reveals the role and significance of Shevchenko's ideas in the political, pedagogical, publishing and educational activities of Y. Romanchuk. Some attention is paid to the advantages and disadvantages of Shevchenko's works edited by Y. Romanchuk, instead attention is more focused on promoting Shevchenko's words among the general public by him. The accent was placed on the nodal issues concerning the state-building processes, and most importantly, the poet's destiny is the embodiment of the fate of Ukrainian people in general.

Key words: state-building, idea, national, edition, «Pros-vita», editing.